

Ana Božič
**ZAIMENSKA
IN OBČNO-
LASTNOIMENSKA
ZAMENJAVA
PRI USVAJANJU
PRVEGA JEZIKA**

191-212

ZAGORIŠKA ULICA 25
SI-1291 ŠKOFLJICA

::POVZETEK

OTROKOVI ZAMENJAVI, RABA ZAIMKA *ti* namesto *jaz* za izražanje prve osebe (ter ustrezna menjava osebnih glagolskih oblik) in raba materinega lastnega imena *Ana* namesto običajne rabe občnega imena *mama*, sta se pojavili v drugem letu otrokove starosti in izzveneli pred starostjo tri leta in pol. Tako zaimek *ti* za prvoosebno nanašanje kot tudi ime *ana*, ki ga je otrok pri starosti tri leta občasno uporabljal tudi kot občno ime, tj. sinonimno besedi *mama*, sta bila pri tej starosti omejena na osebkovo vlogo oz. zvalniški pristavek in s tem na imenovalniško obliko kot neke vrste okamenini. Raba zaimka *ti* za izražanje prve osebe je imela vlogo izražanja posebne distance do potencialne resničnosti ubesedenih otrokovih dejanj, ravno nasprotno pa je z rabo lastnega imena namesto ustreznega občnega otrok morda izražal bližino do poimenovane osebe. Na obe zamenjavi je pomembno vplivala precejšnja prevlada diadne komunikacije med otrokom in njegovo materjo, določen vpliv na pojav obeh zamenjav pa imajo tudi fonetične, slovnične in pragmatične lastnosti slovenskega jezika.

Ključne besede: razvoj otroškega govora, zaimenske zamenjave, poobčnoimenjenje/apelativizacija, pomenoslovje, nanašanje/referiranje, diadna komunikacija, okamenina

ABSTRACT*PRONOUN AND COMMON-PROPER NAME REVERSAL IN FIRST LANGUAGE ACQUISITION*

Child's reversals, pronoun reversal (You for I) for expressing himself (and adequate reversal of verb forms marked for person etc.) and the use of his mother's proper name Ana instead of the use of common name mother/mummy, appeared in his second year of life and disappeared before reaching three years and a half. The pronoun You for self-reference and the name ana, which the child occasionally used it as common name synonymously with the name mother/mummy at his age of three, were at this age restricted to subject or to vocative use and so to the nominative form as some sort of a frozen form. Use of the pronoun You for expressing himself was in function of expressing special distance to potential reality of the child's actions and on the contrary with the use of proper name instead of the adequate common name the child perhaps expressed closeness to the named person. Considerable supremacy of dyadic type of communication between the child and his mother was important for the occurrence of both reversals. Nevertheless, we also consider certain influence of the phonetical, grammatical and pragmatic features of the Slovene language.

Key words: child language development, pronoun reversal, appellativisation, semantics, reference, dyadic communication, frozen form

::UVOD¹

Pri obravnavanem otroku² je bilo v obdobju njegovega usvajanja jezika pred starostjo tri leta opaziti dva izjemno redka jezikovna pojava. V otrokovem govoru so bile namreč poleg številnih, v času dokaj obstojnih in sistematično rabljenih fonoloških procesov, s katerimi lahko opišemo govorno artikulacijo in fonološki sistem, opažene tudi posebnosti pri izražanju pomena.³ Po interpretaciji Goddarda, enega danes vodilnih predstavnikov jezikovne teorije naravnega semantičnega (pomenskega) metajezika (natural semantic metalanguage/NSM), ki temelji predvsem na empiričnih raziskavah različnih jezikov sveta, je ključ za pojasnjevanje večine jezikovnih fenomenov, razen fonetičnih in fonoloških, prav pomen (Goddard, 2010: 459). Goddard prav pomenu pripisuje vlogo mostu med jezikom in kognicijo in med jezikom in kulturo, ločevanju in analiziranju jezika po ravninah (skladnja, morfologija, pomenoslovje, pragmatika) pa ne pripisuje veliko smisla.

Empirično ugotovljenih semantičnih, tj. pomenskih prvin, ki naj bi bile kot pomeni leksikalnih enot (besed, morfemov ali frazemov) univerzalno prisotne v vseh jezikih, je do sedaj potrjenih le dokaj majhno število.⁴ Med njimi sta »v prvi vrsti« JAZ in TI (v skupini poimenovanja predmetnosti so le še NEKDO, NEKAJ, ČLOVEK in TELO). In ena od posebnosti izražanja pomena pri omenjenem otroku je neustrezna raba zaimka *ti* oz. neustrezno poimenovanje sebe kot govorečega – namesto prvoosebnega zaimka *jaz* otrok uporablja drugoosebni zaimek *ti*. Druga zgoraj napovedana posebnost pa je prvi enaka, in sicer v smislu otrokove jezikovne produkcije: JAZ nisem [jaz] in TI MAMA nisi [mama]; pri čemer se TI nanaša na njegovo mamo, ki je njegov najpogostejši sogovornik oz. naslovljenec. Toda zamenjavi sta si podobni le v tem poenostavljenem pogledu, otrok ju namreč producira na na-

¹ Pričujoči članek je nastal na podlagi raziskovalnega dela, ki ga je avtorica v letih 2015–2016 opravila v okviru magistrskega študijskega programa Lingvistika govora in teorija družbene komunikacije na AMEU, ISH (Alma Mater Europaea, Institutum Studiorum Humanitatis – Fakulteta za podiplomski humanistični študij, Ljubljana).

² Obravnavan je otrok avtorice pričujočega članka.

³ Za ilustracijo otrokove artikulacijske govorne produkcije in kot formalno podobnost formulam, ki sledijo v nadaljevanju besedila, naj omenim otrokovo izjavo pri prvem obisku pri logopedinji. Ko ga je le-ta izzvala, da naj za njo ponovi besedo *lokomotiva* v ustrezni, polni obliki, in ne tako kot jo je sam okrnjeno produciral – [tiva], je jezno in užaljeno odgovoril: »Ne, to ni lokomotiva!«. To trditev bi lahko zapisali tudi kot: LOKOMOTIVA ni [lokomotiva].

⁴ V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je Anna Wierzbicka, začetnica teorije NSM, prepoznala le 14 univerzalnih besednih pomenskih prvin. S kasnejšimi raziskavami tudi drugih jezikoslovcev NSM se je število do danes (oz. že leta 2014) povzpelo do (le/že) 65. Poleg leksikona so v sklopu NSM prepoznane tudi slovnične univerzalijske povezovanja oz. uporabe pomenov. O tem Goddard, C. (2016): *Semantic primes*, Griffith University. Povzeto 2. marca 2016 s strani <https://www.griffith.edu.au/humanities-languages/school-languages-linguistics/research/natural-semantic-metalanguage-homepage/what-is-nsm/semantic-primes>.

slednji način: JAZ sem [ti] in TI si [ana]; Ana je sicer lastno ime njegove mame. Druga posebnost otrokovega jezika je torej zamenjava občnega imena z lastnim, osebna lastna imena pa naj bi bila prav tako univerzalen fenomen.

Že uvodoma je primerno omeniti, da je omenjeni otrok po uvedbi zamenjave *mama* > *Ana* v svoji jezikovni rabi besedo *Ana* sprva uporabljal le pri nanašanju na svojo mamo, sčasoma pa jo je začel uporabljati kot navadno občno ime za (denotativni) pomen MAMA, torej ne *Ana*, temveč *ana*. S tem je tudi razmerje med izrazoma *ti* in *ana* precej drugačno. Ko je otrok v prehodnem obdobju poleg zaimka *ti* pri izražanju sebe uporabljal tudi zaimek *jaz* in tako usvajal ustrezno rabo drugoosebnega zaimka, je besedi *ti* in *ana* morda interpretiral takole: (če) je [ti] lahko KDORKOLI OGOVORJEN, je [ana] lahko KATERAKOLI MAMA.

::POMEN IN REFERENCA OSEBNIH LASTNIH IMEN IN ZAIMKOV JAZ IN TI

Jezikovna znamenja združujejo tri lastnosti: izrazno podobo (glasovno ali pisno), nanosnika oz. referenta (dejanska zunajjezikovna obstoječa stvarnost ali pojem) in pomen (Toporišič, 1992: 121, 192, 252). Besede (leksemi) kot slovarske enote imajo z vidika pomena obvezno kategorialni (tj. besednovrstni pomen, ki se povezuje s stavčnočlensko vlogo) in denotativni pomen (lastnost besed, ki opozarja na odnošno predmetnost oz. pojmovnost), potencialno pa imajo tudi konotativni pomen (subjektivni vidik s prvinami čustvenosti, kronološkosti in zvrstne stilnosti) (Žele, 2001: 55–56). Že Mill je opozoril, da lastna imena nimajo konotativnega pomena, tj., da ne implicirajo lastnosti (Mill, 1943, cit. po Reimer, 2006: 137).⁵ Glede pomenske razsežnosti so tako zaimki kot tudi lastna imena pravzaprav tudi denotativno (skoraj) prazni, kot vse druge polnopomenske besede pa imajo svojega referenta (Saxena, 2006: 131; Hanks, 2006: 134).

Osebna lastna imena (individualna lastna imena ljudi) so najbolj tipična oblika lastnih imen (Lehrer, 2006: 141); pri lastnoimenskih poimenovanjih individualnih živali, pojmov ali stvari gre le za neke vrste personifikacijo, prav personifikacija govorečega (tvorca sporočila) oz. ogovorjenega (naslovnika sporočila) pa je potrebna tudi v primerih govornih dejanj z nečloveškimi udeleženci (prva in druga slovnična oseba v pogovoru z/med igračami, v živalskih pravljicah ipd.). Če se omejimo na edninska prvo- in drugoosebni zaimek (*jaz*, *ti*), tudi le-ta dva tako kot osebna lastna imena neposredno označujeta človeške (ali personificirane) individuume.⁶

Lastno ime je po Kripkeju »samo nalepka na nosilcu imena; nima spoznavne vsebine, referira pa zaradi vzročne verige med uvedbo imena in njihovimi kasnejšimi rabami« (Šuster, 2000: 127). Teorijo reference togih označevalcev oz. neposrednih referencialnih izrazov je Kripke (najprej) razširil tudi na indeksole in demonstrative

⁵ Mill, J. S. (1943): *A system of logic*, London: Longman.

⁶ Prav tam, str. 141.

(npr. *jaz, tukaj, zdaj, to*): »*jaz /.../ v vsakem možnem svetu označuje isto stvar – tistega, ki to besedo izreka v dejanskem svetu*«. ⁷ Tudi Anderson lastna imena, označena kot nedeiktčni vir primarne identifikacije, v univerzalnem sistemu skladenjskih kategorij skupaj z zaimki in (določnimi in nedoločnimi) členi poimenuje determinativi (Anderson, 2003, cit. po Hanks, 2006: 134). ⁸ Edina razlika med osebnimi lastnimi imeni in zaimkoma *jaz* in *ti* je torej to, da je pri lastnih imenih označeni individuum nezamenljiv in stalen (čeprav sam po sebi spremenljiv), zaimki pa sami po sebi referenta sploh nimajo, njihova referenca je namreč odvisna konteksta.

Kasneje je Kripke svojo teorijo reference togih označevalcev razširil tudi na občna imena (substance, naravne vrste, fizikalne količine ...). Podlaga temu, da je neko ime togi označevalec, je po Kripkeju znanstvena definicija bistvenih lastnosti referenta (Šuster, 2000: 130). Tako razumevanje se npr. sklada tudi z dogovorjenim pisanjem latinskih ali polatinjenih imen živalskih in rastlinskih vrst pri mednarodnih naravoslovnih poimenovanjih ali s pisanjem imen za kemijske elemente z veliko začetnico, kar je v pravopisu marsikaterega jezika, ki loči velike in male črke, sicer značilno predvsem za lastna imena. ⁹ Pri tem filozofskem stališču gre za širjenje razumevanja individualnosti lastnoimenskega poimenovanja s stvarnih individuumov na nestvarne in pojmovne posameznosti, poimenovane z enoznačno strokovno terminologijo.

S stališča otroka, ki znanstvenih dognanj in definicij seveda še ne pozna ter posledično tudi ne terminološkosti določenih jezikovnih znakov, kaj šele pravopisnih pravil, občna imena ne morejo biti togi označevalci. Togi označevalci so za otroka lahko predvsem lastna imena, pa še le-ta otrok lahko razume kot občna in jim tako poleg kategorialnega pripisuje tudi denotativni (in potencialno konotativni) pomen, če z izrazno podobo (npr. z visoko stopnjo razlikovanja med lastnimi in občnimi imeni na slovnični ravni), pragmatično rabo (npr. s pogosto rabo lastnih imen, stavčnočlensko ali v pristikih ¹⁰) in otroku dostopno zunajjezikovno predmetnostjo (vsaj en primerljiv referent, ki ni označen z istim jezikovnim izrazom) individualno nanašanje ni dovolj jasno podprto. Prav tako je tudi otrokovo razumevanje nanašanja (in (ne)pomena) zaimkov *jaz* in *ti* kot deiktov za govorečega in ogovorjenega (in ne npr. kot dveh lastnih ali občnih imen) pogojeno z jezikom okolja, torej z izrazno podobo (npr. s stopnjo obvezne izražnosti, (ne)obstojem in pogostostjo va-

⁷ Prav tam, str. 130.

⁸ Anderson, J. M. (2003): »On the structure of names.« V: *Folia Linguistica*, 37, str. 347–398.

⁹ Pisanje neprvih besed v povedi z veliko začetnico je po slovenskem pravopisu mogoče tudi pri izrazih posebnega razmerja ali spoštovanja. Najpogosteje so tako rabljeni oz. zapisani prav osebni (in svojilni) zaimki za ogovorjeno osebo (npr. v pismih in protokolarnih ogovorih): *Ti, Vidval Vedve, Vi/Ve, Oni* (pri onikanju), *Tvoj, Vajin, Vaš*; kar velja za vse skлоне (npr. *Tebe, z Vami, Vajinemu*) in tudi za naslonske oblike (*Tě*). Pomenljivo primerljivo osebnim lastnim imenom (in manj primerljivo npr. imenom prebivalcev, npr. pripadnikov narodov) je »/m/nožinske oblike osebnih in svojilnih zaimkov za drugo osebo /.../ bolj priporočljivo pisati z veliko, kadar gre za vikanje, manj pa takrat, kadar ogovarjamo kolektiv, npr. v uradnih pismih odborom, komisijam.« Povzeto in citirano po: Toporišič, J., idr. (2001): *Slovenski pravopis*, Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU, str. 16–17.

¹⁰ Pristavek je »pomensko drugo poimenovanje nanosnika (referenta)«, tako Toporišič, J. (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 228.

riantnih zaimenskih oblik)¹¹ in pragmatično rabo (npr. pogostost rabe lastnih imen, stavčnočlensko ali v pristavkih), ter z otroku dostopno zunajjezikovno predmetnostjo (npr. otrokova možnost opazovanja tuje komunikacije, ko je referent zaimka *ti* nekdo drug in ne on sam).

::UNIVERZALNOST OBSTOJA JEZIKOVNEGA IZRAŽANJA PRVE IN DRUGE SLOVNIČNE OSEBE TER UNIVERZALNOST OBSTOJA LASTNIH IMEN

Na podlagi velike podobnosti na eni strani lastnih imen oz. med njimi še toliko bolj osebnih lastnih imen ter na drugi strani zaimkov oz. med njimi še toliko bolj edninskega prvo- in drugoosebnega zaimka, bi bilo pričakovati, da je tudi kategorija lastnih imen univerzalna, tako kot to velja za JAZ in TI (o tem že v uvodu). Takšno je pravzaprav splošno prepričanje tudi med jezikoslovci (Lehrer, 2006: 141), toda antropološko raziskovanje je našlo izjemo. V jeziku ljudstva Navaho osebna lastna imena niso togi označevalci, individuume se identificira z opisi njihovih lastnosti, ti opisi pa so diahrono in sinhrono spremenljivi (Shanker, 2001: 493).

Antropološke raziskave so odkrile, da prav tako ni univerzalno, da je otrok, preden sam spregovori, sam ogovorjen s TI. V kulturi Kaluli namreč z otrokom, dokler le-ta sam ne spregovori dveh ključnih besed: *mama* in *dojka* (tj. približno do otrokove starosti enega leta in pol (1;6)¹²), odrasli nimajo neposredne besedne jezikovne interakcije, izjema pa je prav zvalniška raba njegovega osebnega lastnega imena (Ochs in Schieffelin, 1984, cit. po Oshima-Takane, Goodz in Derevensky, 1996: 632).¹³ Podobno imajo v tej kulturi poseben status prav lastna imena, otroke kasneje namreč stalno vzpodbujajo, da bi se naučili velikega števila osebnih imen (Schieffelin, 1985, cit. po Jaswal in Markman, 2001: 783).¹⁴ Toda eksperimenti dokazujejo, da neposredno učenje pri dve ali tri leta starih otrocih nima nič večjega učinka kot posredno pridobivanje informacij o lastnih imenih (Jaswal in Markman, 2001: 786).

::ZAIMKOVNE ZAMENJAVE PRI OTROCIH

Nekateri otroci sprva sploh ne uporabljajo zaimkov, namesto njih uporabljajo polpomenska občna imena in lastna imena ali se poimenovanju vršilca dejanja oz. no-

¹¹ Poleg osnovnih osebnih (in povratnega) zaimka slovenščina pozna tudi naslonske oblike (mogoče so za roditeljk, dajalnik in tožilnik, npr. *me, te; mi, ti; me, te (si, se)*), ki so za razliko od osnovnih nenaglašene in krajše ter zanje velja obvezna stavčna stava; ter navezne oblike, ki so prav tako krajše, a naglašene, vendar so med naveznimi oblikami pogostejše tiste parne variante z naglasom na vsebujočem enozložnem predlogu (mogoče so le za tožilnik, npr. *name, na mé; nate, na té (nase, na sé); vame, v mé ...*).

¹² Zapis otrokove starosti v letih in mesecih z vmesnim stičnim podpičjem.

¹³ Ochs, E. & Schieffelin, B. B. (1984): »Language acquisition and socialization: Three developmental stories and their implications.« V: Schmeder, R. A. & LeVine, R. A. (ur.): *Culture theory: Essays on mind, self and emotion*, Cambridge: Cambridge University Press, str. 276–322.

¹⁴ Schieffelin, B. (1985): »The acquisition of Kaluli.« V: Slobin, D. I. (ur.): *The cross-linguistic study of language acquisition: Vol. 1. The data*, Erlbaum: Hillsdale, NJ, str. 525–593.

silca stanja v veliki meri izogonejo, sploh če izraženost npr. osebka v jeziku, ki ga usvajajo ni obvezna (Dobrova, 1999: 293–294). Za slovenščino sicer res velja, da je izražanje osebka neobvezno – toda slovnične kategorije oseba, število in v zloženih oblikah glagola tudi spol so zaradi ujemanja osebka in povedka obvezno izražene vsaj z osebno obliko glagola v povedku (oseba iz glagola ni razvidna le v pogojniku).

Osebni zaimki se v otrokovem govoru pojavijo do konca drugega leta starosti (2;0); pred osebnimi se pojavijo kazalni, prej se pojavijo osnovne polne oblike kot naslonske, najprej se pojavijo edninski zaimki (Rozenaal, 2008: 66–69). Ustrezna raba osebnega zaimka za prvo osebo se pojavi pred ustrezno rabo osebnega zaimka za drugo osebo, enak vrstni red je tudi pri svojilnih zaimkih (Oshima-Takane, Godz in Derevensky, 1996: 630–631). Ko se zaimki v otrokovem govoru pojavijo, so pogosto rabljeni neustrezno, le pri redkih normalno razvitih posameznikih pa se neustrezna raba obdrži dalj časa. Zaimenske zamenjave prve in druge slovnične osebe npr. so pogoste pri avtističnih otrocih, pa tudi slepih in naglušnih (Evans in Demuth, 2012: 163). Z raziskavami usvajanja jezika pri humanoidnih robotih so ugotovili, da pomanjkanje vidno zaznanih informacij avtomatsko povzroči razumevanje drugoosebnega zaimka kot svoje osebno lastno ime (Gold in Scassellati, 2006: [1]). Zaimenske zamenjave so pogostejše tudi pri jezikovnorazvojno naprednih otrocih, le-ti se namreč uporabi osebnih zaimkov pri nizki starosti ne izogibajo, čeprav njihove rabe zaradi kognitivne nedozorelosti še ne morejo obvladati (Dale in Crain-Thoreson, 1993, cit. po Evans in Demuth, 2012: 165).¹⁵ Pri tem najpogostejše neustrezno posplošijo prav drugoosebni zaimek, saj le-tega najpogostejše slišijo.

V literaturi je najti kar nekaj obravnav dalj časa obstojnih zaimkovnih zamenjav pri otrocih, katerih govor se sicer tipično ali celo napredno razvija. Identificirani so bili štiri vzroki za težave, ki jih otroku postavlja usvajanje zaimkov: 1) deiktična jezikovna znamenja so v jeziku posebna in v primeru slovnične nezaznamovanosti težko prepoznavna; 2) otroci zaradi svoje visoke stopnje spoznavne egocentričnosti težko razumejo razmerje med govornimi vlogami in zaimki; 3) komunikacija, ki ji otrok lahko prisostvuje, za razumevanje rabe zaimkov predvsem drugoosebnega ni zadostna; 4) zelo visoka pogostost zaimkov oz. izražanja slovnične osebe (tudi števila in spola) v vsakdanjem jeziku otroku predstavlja neobvladljivo nalogo, saj sprva še nima razvitih kognitivnih sposobnosti, ki bi omogočale ustrezno rabo zaimkov (Evans in Demuth, 2012: 164).

Navedene težave normalno razviti otroci premostijo do približno tretjega leta starosti. Iz literature je sklepati, da to ne velja le za angleščino, ki je jezik večine otrok, katerih zaimenske zamenjave so bile v literaturi obravnavane (ta starostna meja velja npr. tudi za francoščino (Morgenstern, 2012: 65, 71), ukrajinščino (Chumak-Horbatsch, 2003: 57–76)). Pri tej starosti so otroci kognitivno že dovolj razviti, da premostijo dva od navedenih štirih vzrokov (navedena pod številčkama 2 in 4). Do starosti treh let je izločen tudi tretji možen vzrok zaimenskih zamenjav, saj je (normalno razvit) otrok

¹⁵ Dale, P. S. & Crain-Thoreson, C. (1993): »Pronoun reversals: who, when, and why?«. V: *Journal of child language*, 20 (3), str. 573–589.

navadno že pogosteje v družbi, ki mu omogoča tudi spremljanje njemu zanimive in razumljive komunikacije, v katero sam ni vključen. Le z opazovanjem tuje komunikacije namreč lahko sprevidi deiktično naravo zaimkov in jo poveže z menjavo govornih vlog. Dokazano je, da z namenskim postavljanjem v večjo družbo otroku usvajanje zaimkov olajšamo (Oshima-Takane, Goodz in Derevensky, 1996: 623). Vloga opazovanja zanimive in razumljive tuje komunikacije se kaže tudi v tem, da so zaimenske zamenjave opažene le pri prvorojencih oz. edincih oz. da se razvoj govora pri drugorojencih od razvoja govora prvorojencev razlikuje le v usvajanju zaimkov (drugorojencih ustrezno rabo zaimkov usvojijo pri nižji starosti).¹⁶

Z večanjem znanja konkretnega jezika se manjša tudi vpliv prvega dejavnika, tj. prepoznavnosti zunanje podobe jezikovnih znakov, ki se nanašajo na osebo. Ker se ta prepoznavnost od jezika do jezika razlikuje, je od jezika odvisno, kako hitro je mogoče ta vpliv preseči. Vpliv slovnice jezika je tako možen razlog za ohranjanje zaimkovnih zamenjav tudi do tretjega leta, kakor je npr. poročano za primer otroka, ki usvaja ukrajinski jezik (Chumak-Horbatsch, 2003: 65, 69). Starost, pri kateri zaimenske zamenjave izzvenijo, je tudi pri primeru dveh francosko govorečih otrok nekoliko višja (2;7) (Morgenstern, 2012: 65), kot je ugotovljena v primeru angleško govorečih otrok (2;4) (Evans in Demuth, 2012: 163, 177).

V povezavi z zgoraj navedenimi štirimi možnimi razlogi za pojav zaimenskih zamenjav (*jaz/ti*) so bile postavljene različne s konkretnimi primeri bolj ali manj potrjene hipoteze. Prva je bila postavljena hipoteza, ki naj bi veljala predvsem za avtiistične otroke: zaradi primanjkljajev na pragmatičnem in socialnem jezikovnem področju prihaja do takojšnjega ali kasnejšega (dobesednega) ponavljanja slišane, tudi zaimkov (t. i. nerefencialna imitacija slišane) (Bartak in Rutter, 1974; Prizant in Rydell, 1984, oboje cit. po Evans in Demuth, 2012: 167).¹⁷ Po drugi hipotezi otrok zaradi premalo razvitega kognitivnega sistema zaimkom pripisuje nespremenljivo referenco (zaimek pojmuje kot lastno ime: *Ti* za otroka in *Jaz* za mamó) (Clark, 1978, cit. po Evans in Demuth, 2012: 168)¹⁸ – t. i. pomenska zmeda (Oshima-Takane, 1992, cit. po Evans in Demuth, 2012: 168),¹⁹ ali pa zaimek posplošuje na občno ime za skupino ljudi (npr. *ti* za otroke, *jaz* za odrasle) (Charney, 1980, cit. po Evans in Demuth, 2012: 168)²⁰. Tretja hipoteza v neobveznih zaimenskih za-

¹⁶ Prav tam, str. 631.

¹⁷ Bartak, L. & Rutter, M. (1974): »The use of personal pronouns by autistic children.« V: *Journal of autism and childhood schizoprenia*, 4, str. 217–22.

Prizant, B. M. & Rydell, P. J. (1984): »Analysis of functions of delayed echolalia in autistic children.« V: *Journal of speech and hearing research*, 27, str. 183–92.

¹⁸ Clark, E. V. (1978): »From gesture to word: On the natural history of deixis in language acquisition.« V: Bruner, J. S. & Garton, A. (ur.): *Human growth and development: Wolfson College lectures, 1976*, Oxford: Oxford University Press, str. 85–120.

¹⁹ Oshima-Takane, Y. (1992): »Analysis of pronominal errors: A case study.« V: *Journal of child language*, 19, str. 111–31.

²⁰ Charney, R. (1980): »Speech roles and the development of personal pronouns.« V: *Journal of child language*, 7, str. 509–528.

menjavah vidi možnost za izražanje različnih perspektiv (t. i. večfunkcionalnost zaimkovne rabe) (Chiat, 1982, cit. po Evans in Demuth, 2012: 169).²¹ Četrta hipoteza poudarja, da so zaimenske zamenjave lahko pogostejše v kompleksno zgrajenih povedih (oteženo procesiranje zaimkov v primerih kompleksnosti) (Dale in Crain-Thoreson, 1993, cit. po Evans in Demuth, 2012: 170).²²

::RAZLIKOVANJE MED OBČNIMI IN LASTNIMI IMENI PRI OTROCIH

Poročil o primerih zamenjave rabe občnega imena z lastnim v literaturi ni bilo najti. Najdena je bila ena razprava na temo otrokove zamenjave svojega osebnega lastnega imena z novim lastnim imenom, in sicer ob za otroka pretresljivem dogodku, sprejemu v rejniško družino (Ostler, 2014: 28). Zamenjava je bila interpretirana kot otrokovo sredstvo za obvarovanje njegove prejšnje identitete in povezanosti z biološko materjo.

V razvoju občnih imen otroci sprva ne ločijo med pridevniki in (števnimi) samostalniki, pri starosti 1;2 je povezava števnih samostalnikov in kategorij predmetov že vzpostavljena, povezava med pridevniki in lastnostmi predmetov pa precej manj trdna (izjema je le razumevanje pomena barv), povezava pridevnikov in lastnosti predmetov se utrdi šele pri starosti med 1;9 in 2;0. Tendenca generaliziranja je torej predhodna tendenci omejevanja (individualiziranja). Nasploh pri usvajanju pomena deluje mehanizem, ki najprej vodi k opažanju navadnega, skupnega (občega) vseh predmetov, poimenovanih z danim izrazom (Waxman in Markow, 1998, cit po Belanger in Hall, 2006: 68).²³

Za jezikovno različne kulture (nizozemščina, francoščina, angleščina) je bilo ugotovljeno, da so pri usvajanju jezika lastna imena med prvimi referencialnimi oblikami (Rozendaal, 2008: 66–69). Med angleško govorečimi otroki je bilo eksperimentalno ugotovljeno, da se povezave lastnih imen in individualnega nanašanja ter povezave občnih imen in kategorialnega nanašanja ter temu predhodno medsebojno razlikovanje slovničnih lastnosti lastnih in občnih imen začnejo pojavljati že pri starosti med 1;4 in 1;8 (Belanger in Hall, 2006: 45). Razlikovanje med občnimi in lastnimi imeni na izrazni ravni je seveda od jezika do jezika lahko drugačno. Pri starosti 2;0 otroci v večji meri sprejmejo lastnoimensko poimenovanje, če gre za človeka, igračo punčko, plišasto igračo žival, kot če gre za predmet (Jaswal in Markman, 2001: 786; Sorrentino, 2001: 399);²⁴ pri starosti 2;6 novo poimenovanje pogosteje interpretirajo kot la-

²¹ Chiat, S. (1982): »If I were you and you were me: The analysis of pronouns in a pronounreversing child.« V: *Journal of child language*, 9, str. 359–79.

²² Dale, P. S. & Crain-Thoreson, C. (1993): »Pronoun reversals: who, when, and why?« V: *Journal of child language*, 20 (3), str. 573–589.

²³ Waxman, S. R. & Markow, D. B. (1998): »Object properties and object kinds: Twenty-one-month-old infants' extension of novel adjectives.« V: *Child development*, 69, str. 1313–1329.

²⁴ Enake ugotovitve o vplivu denotativnega pomena pri starejših otrocih že npr. v Hall, D. G. (1994): »Semantic constraints on word learning: Proper names and adjectives.« *Child development*, 65 (5), str. 1299–1317.

stno ime, če je le-to omejeno na posameznika, kot če je isti izraz uporabljen za dva ali več različnih referentov (Belanger in Hall, 2006: 69).²⁵

Razlaga za pogostejše lastnoimensko poimenovanje ljudi, živali in tema dvema kategorijama ustreznih igrač v nasprotju z enostavnimi predmeti je običajno to, da so ljudje in živali oz. le ljudje (živali šele posredno zaradi svoje podobnosti ljudem) prototipi za lastnoimensko poimenovanje. Toda v eksperimentih se je izkazalo, da tudi otroci, stari 2;6 do 4;0, lahko brez težav sprejmejo tudi lastnoimensko poimenovanje posameznih predmetov, če so le-ti jezikovno (skladenjsko, pomensko in pragmatično) predstavljeni z dovolj namigi, ki otroka napeljujejo k razumevanju, da gre za zelo pomemben in z drugimi primerki iste vrste nezamenljiv posamezen predmet (Sorrentino, 2001: 405–406).

Pri usvajanju pomena jezikovnih znakov je bilo ugotovljenih nekaj predpostavk, ki pa jih mora otrok v času razvoja jezika znati zaobiti. Predpostavka upoštevanja celega predmeta (ne le dela ali le lastnosti) mora biti neupoštevana npr. pri usvajanju poimenovanj za snovna imena, dele predmetnosti in lastnosti predmetnosti; taksonomna predpostavka poimenovanja osnovne kategorije predmetnosti (občno poimenovanje temelji predvsem na podobnosti oblike) mora biti neupoštevana pri usvajanju lastnih imen; predpostavka medsebojnega izključevanja (predpostavka neprekrivnosti) mora biti neupoštevana pri usvajanju nad- in podpomenk (in sopomenk). Pri interpretiranju pomena oz. nanašanja jezikovnega izraza tem predpostavkam konkurirata še semantično/pomensko (tudi ontološko) poznavanje sveta in slovnični jezikovni izraz, ki ima od jezika do jezika, glede na različne možnosti opuščanja oz. izražanja kategorialnega in denotativnega pomena, na interpretiranje pomena zelo različen vpliv (Imai, 1999: 6).

Predpostavka celega predmeta in taksonomska predpostavka sta lahko preseženi že pri starosti dve leti, ko se v otroškem govoru pojavijo lastna in snovna imena. Taksonomno predpostavko je mogoče neupoštevati v primeru že poznane osnovne kategorije – če je kategorija nanovo poimenovanega referenta že poznana, je novo ime mogoče interpretirati kot lastno; prvo poimenovanje referenta nepoznane kategorije pa je zaradi uveljavitve taksonomne predpostavke lahko interpretirano le kot občno ime (Imai, 1999: 12).

::PRIMER SOČASNE OBČNO-LASTNOIMENSKE IN ZAIMKOVNE ZAMENJAVE PRI ISTEM OTROKU

Žal je tukaj predstavljeni primer le delno dokumentiran, govor obravnavanega otroka je bil namreč (z avdiosnemanjem) namensko opazovan šele od starosti 2;11,²⁶ ko je bilo zamenjavo *jaz s ti* v njegovem govoru opaziti le še poredko, pri nanašanju

²⁵ Enake ugotovitve pri raziskavi starejših otrok že npr. v Hall, D. G. (1996): »Preschoolers' default assumptions about word meaning: proper names designate unique individuals.« *Developmental psychology*, 32 (1), str. 177–186.

²⁶ V nadaljevanju je ta starost (2;11) označena kot tri leta.

na mamu pa je uporabljal že oba izraza (*mama* in *ana*). Kljub temu je nekatere podobnosti in razlike zaimkovne in občno-lastnoimenske zamenjave iz časa njune široke rabe mogoče povzeti po navedbah njegove matere. Podobnosti so predvsem v časovni umestitvi obeh zamenjav. Neustrezna raba zaimka pri nanašanju na sebe je bila značilna od samega začetka usvajanja zaimkov (pri otrokovi starosti nekje med 2;0 in 2;3), do spremembe v izražanju reference na mamu je prišlo le nekoliko kasneje (pri otrokovi starosti med 2;3 in 2;6), predhodno je pri nanašanju nanjo uporabljal občno besedo *mama* (do starosti 1;10 pa je uporabljal izraz *dajda* za mamu oz. za očeta).²⁷ Obe neustrezni rabi sta dolgo časa (vsaj pol leta) v veliki meri prevladovali nad ustrezno rabo (*Ana* namesto *mama* skorajda izključno), sledilo je obdobje vzporednih oblik. Šele po starosti tri leta²⁸ se je ustalila nevtralna raba (tj. JAZ sem *jaz* in TI MAMA si *mama*), in sicer kasneje pri poimenovanju matere kot pri poimenovanju sebe: dokumentiran otrokov govor pri starosti tri leta izkazuje še vedno prevladujočo rabo izraza *ana* (takrat že kot občnega imena) in le še občasno rabo izraza *ti* pri nanašanju nase. Zamenjava, ki je nastopila kasneje, je bila torej tudi kasneje opuščena.

Zaradi predhodno predstavljenih podobnosti besednih kategorij sta zaimkovna in občno-lastnoimenska zamenjava morda povezani, čeprav med primeri, predstavljenimi v jezikoslovni in psiholingvistični literaturi, še ni takega. Za ugotavljanje povezave je potrebna analiza dokumentiranih primerov obeh zamenjav.

::Izražanje prve osebe z drugoosebnimi izraznimi sredstvi

Natančnejša analiza rabe druge osebe namesto prve v obdobju njenega začetka in sledeče široke rabe žal zaradi nedokumentiranja takratnega govora ni mogoča. Raba je bila gotovo precej pogosta, saj so vsi otroku bližnji vedeli, da se otrok sam naslavlja s *ti* in ne z *jaz*. Njegovi starši se tako dobro spomnijo, da je otrok na vprašanja kot *Kdo biljelima ...* odgovarjal *Ti* in ne *Jaz*. Ali je tudi v primerih neizraženega osebka (*ti* namesto *jaz*) namesto prvoosebnih glagolskih oblik otrok izključno uporabljal le drugoosebne in od česa bi bila morebiti omejena raba drugoosebnih oblik za izražanje prve osebe lahko odvisna, starši po spominu ne morejo pojasniti. Prepričani pa so, da otrok osebnega zaimka *jaz* dolgo časa sploh ni uporabljal, zagotovo ne njegove imenovalniške oblike – morda je ustrezno uporabljal osebni zaimek *jaz* v odvisnih sklonih (*mene, meni, (z) mano*)²⁹ in prvoosebni svojilni zaimek (*moj*,

²⁷ Predvidljivo je bilo med otrokovimi prvimi besedami poimenovanje njemu najbližjih, tj. staršev. Sprva je očeta in mamu poimenoval z istim izrazom *dajda*. Nato je bilo v izgovoru v grobem sicer še vedno istega niza glasov opaziti določene razlike glede na to, ali je otrok poimenoval mamu ali očeta, vendar je bila ta prozodična razlika slabo razločevalna in težko prepoznavna. Kasneje se je pomen tega izraza skrčil na poimenovanje mame, za očeta pa je otrok začel uporabljati drug izraz (*tata*). Pri otrokovi starosti dvajset mesecev je ustaljeni izraz *dajda* zamenjala beseda *mama*, toda poimenovanje se je ustalilo le za krajše obdobje.

²⁸ V govoru, dokumentiranem pri starosti tri leta in pol, omenjenih zamenjav ni več.

²⁹ Otrok ni uporabljal variante z *menoj*, pri starosti tri leta tudi na splošno na izrazni ravni ni uporabljal predlogov.

moja, moje; mojega ...), v teh primerih namreč neustrezna raba v tudi dokumentiranem govoru pri starosti tri leta ni opažena.

Objektivno lahko analiziramo dokumentirane primere pri starosti tri leta, ko sicer nad obliko *ti* pri nanašanju na sebe (že) močno prevladuje oblika *az* (npr. Az, ne ti, ana! (*Jaz, ne ti, Ana/mama!*)). Najprej je treba izpostaviti, da je otrok drugo slovnično osebo pri nanašanju na ogovorjenega izražal standardno, tj. z ustreznimi glagolskimi oblikami in ustreznim zaimkom ne glede na čas oz. sklon (npr. Kaj deleš? (*Kaj delaš?*) Ti boš ezala. Ti pej ezala si ebe (*Ti boš rezala. Ti si se prej (nekoč) urezala*), Pusi to! (*Pusti to!*), Ne bom tebi šo (*Ne bom šel k tebi*), Ta je tebe, tata (*Ta je od tebe, ata*), Ti ne boš ete papu (*Ti ne boš špagetov papal/jedel*).³⁰ Prav tako ustrezna je raba prve slovnične osebe za množino (npr. Kok mi tojev mamo! (*Koliko strojev imamo mi!*), Ako mi bomo magili (*Lahko bomo pomagali*)) in dvojino (npr. To bova miva tavalala (*To bova midva sestavljala*)).

Zaradi obveznega ujemanja slovnične osebe med povedkom in osebkom (ne glede na to, ali je izražen ali ne) je v slovenščini mogoče tudi prvoosebno izražanje brez izražene prvoosebne zaimka. Morda je otrok tako poleg neustreznih drugosebnih že od začetka uporabljal tudi ustrezne prvoosebne glagolske oblike, vendar gotovo ne v primerih, ko je osebek (*ti*) izrazil. Ob tem je primerno omeniti, da se pri starosti tri leta v otrokovem govoru še najdejo naključni primeri neujemanja med osebkom in povedkom (bova metili (*bomo metali*), ase peli (*rasejo krompirji*)), torej obstaja tudi možnost neustrezne interpretacije ubesedene osebe, zaradi neustrezno izražene oblike glagolske vezi ob sicer neizraženem osebku. V otrokovem govoru so dokumentirane tudi napake pri ujemanju pomožnega glagola *biti* v glagolski vezi in opisnega deležnika, kar je lahko odraz tudi le otrokovih izgovornih težav (poenostavljanje soglasniškega sklopa *st* v obliki *ste/niste*, samoglasniška harmonija) (Ako niki bojo ekili ... Kaj, kaj niki bojo ekili? »Nisi pa- ... Nisi delili! Nisi pazale!« Kaj delili so?! Kaj delili so?!« Ako mi bomo magili, ako mi bomo magili« (*Zdravniki bodo lahko rekli ... Kaj bodo zdravniki rekli? »Niste pa(zili). Niste delali! Niste pazili!« Kaj so (ti ljudje) delali? Kaj so (ti ljudje) delali?« Lahko bomo pomagali. Lahko bomo pomagali«*).

Iz posnetega gradiva je razvidna tudi vedno ustrezno izražena edninska prva slovnična oseba glagolskih oblik za sedanjik in prihodnjik, pri čemer ustreznega prvoosebne zaimka otrok večinoma ne izrazi (npr. Talo delem. Ti tale bom dil (*Letalo delam. Tri letala bom naredil*); Ako zej az un dam? (*Lahko zdaj dam/vzamem ven?*), Az bom ifo (*Jaz bom pihal*)). Prav tako je ustrezna tudi raba prvoosebne svojilne zaimka (npr. To je moje (*To je moje*), Ta je moj (*Ta je moj*), To moja noga je (*To je moja noga*), Moj nož abiš (*Moj nož rabiš*).³¹ Prvoosebni zaimek otrok ustrezno

³⁰ Za drugo osebo množine je najti le glagolske primere brez izražene zaimka (npr. Nisi pazale (*Niste pazili*)), za drugo osebo dvojine pa ni dokumentiranega primera.

³¹ Drugoosebne svojilne zaimka na posnetkih ni najti, svojino otrok izraža s predložno zvezo oz. le z ustreznim zaimkom, saj predlogov na izrazni ravni v največji meri še ne uporablja (Ta je tebe, tata (*Ta je od tebe, ata*)).

uporablja tudi v odvisnih sklonih (npr. Nosa meni teče (*Iz nosa mi teče*), Mene initi mizo (*Mene poriniti za mizo*), Ela epa meni muzika? (*Katera muzika je meni lepa?*)). Neujemanje s prvo- ali drugoosebnim zaimkom izraženega osebkca in povedka iste povedi ni dokumentirano.

Zamenjava se torej kaže le v omejenem obsegu, in sicer pri ubesedovanju nekaterih otrokovih preteklih dejanj. Med temi dejanji so npr. taka, ki so pravkar minila. Z izjemo enega primera, ko se otrok igra poštarja, gre za poročanje o dejanjih pri kuhanju:

- Tu akol dal si. Malo notal bom su. Malo notal dal akol (*Sem sem dal sladkor. Malo ga bom vsul noter. Malo sladkorja sem dal noter*);
- Pono ode je. Ne peče še? ... Dej ako noti dam? Malo picalo je. Malo picalo je. Malo pica. To oda je. Ta ne pica je. Noti dajam. Noti dajam. Dal notal si. Dal notal si. Vse dal notal si. Malo picalo je. Ni to je olje (*Lonec je poln vode. Ali peče? ... Lahko zdaj dam/vržem noter? Malo je špricalo. Malo je špricalo. Malo šprica. To je voda. Ta ne šprica. Noter dajem. Noter dajem. Dal sem noter. Dal sem noter. Dal sem noter. Vse sem dal noter. Malo je špricalo. To ni olje*);
- Vse mesu si (*Vse sem zmešal*);
- Pošo neso si. Pošo neso si. Pošo neso si (*Pošto sem prinesel ...*).

Pri drugih primerih neustrezne rabe druge slovnice osebe gre za zelo pogosto spominjanje (npr. večkrat na dan, v tednu) na davno pretekle dogodke, ki pri njem in sogovorniku vzbujajo burna čustva. O teh dogodkih je večkrat slišal pripovedovati svoje starše, pravzaprav zanje ve le na podlagi pripovedovanj drugih. Opis preteklega dejanja pogosto uvede z vprašanjem, na katerega potem sam odgovori, saj odgovor že dolgo pozna. Vse skupaj ima tako že vnaprej določeno formulacijsko in le deloma spremenljivo obliko:³²

- Do ad to papa? Do to ad papa? Do to ad papa? Do to ad papa? Do to ad papa? Mali bil, to papu si. Mali bil, to papu si (*Kdo to rad papalje? ... Ko sem bil majhen, sem to papaljedel*);
- Do to ad moko papa? Mali bil si, moko papu si. Mali bil si, moko si papu, am am am! Ti ne ekala si! Ti ul papu si (*Kdo rad je moko? Ko sem bil majhen, sem jedel moko. /.../ Ti si rekla, naj ne. Jaz sem je full/veliko (po)jedel*);
- Mali bil si, to papu si. Mama ekala še ne. Ti ul papu si. Papa, am am am. Mene je pekolo (*Ko sem bil majhen, sem to papaljedel. Mama je rekla, naj ne. Jaz sem je full/veliko (po)jedel. Am, am. Peklo me je*);
- Mali bil si, tata eku si (*Ko sem bil majhen, sem rekel tata*).

Zgornji primeri so glede jezikovnega izraza (vprašanja z odgovori) in konotativnega pomena (burna čustva vzbujajoči izjemni dogodki) podobni naslednjim (v teh je slovnica oseba ustrezno izražena):

³² Številna ponavljanja so tudi sicer značilna za govor obravnavanega otroka.

- Kaj bojo ekili? »Pečeš ako!« (*Kaj bodo rekli? »Lahko se spečeš!«*);
- Pekem? Ako niki bojo magili. Kaj niki bojo ekili? Kaj, kaj, kaj?! »Nisi delili! Nisi pazale!« Pekem. Ako niki bojo magili. Kaj niki bojo ekili? »Ako mi bomo magili,« ni bojo ekili (*Opečem? Bodo zdravniki lahko pomagali? Kaj bodo zdravniki rekli? Kaj, kaj?! »Niste delali! Niste pazili!« Opečem. Zdravniki bodo lahko pomagali. Kaj bodo zdravniki rekli? »Mi bomo lahko pomagali,« bodo oni rekli*);
- Ako imam? Ako niki bojo ekili. Kaj, kaj niki bojo ekili? »Nisi pa ... Nisi delili! Nisi pazale! »Kaj delili so?! Kaj delili so?!« Ako mi bomo magili, ako mi bomo magili« (*Lahko primem? Zdravniki bodo lahko rekli. Kaj bodo zdravniki rekli? »Niste pa(zili). Niste delali! Niste pazili! »Kaj so (ti ljudje) delali? Kaj so (ti ljudje) delali?« Lahko bomo pomagali, lahko bomo pomagali»*).

Ti primeri polnih dobesednih navedkov napeljujejo k razlagi, da rabo druge osebe namesto prve za lastna pretekla dejanja lahko razumemo kot citiranje besed nekoga drugega, ki mu je otrok naslovnik/ogovorjeni. Prav tako je kot odraz trenutnega distanciranja od udeležencev v pogovoru mogoče interpretirati otrokovo tretjeosebno izražanje (Mama ekala še ne) pri nanašanju na sicer (poleg otroka edino) v »pogovoru« prisotno osebo (tj. njegovo mamo): Mali bil si, to papu si. Mama ekala še ne. Ti ul papu si. Papa, am am am. Mene je pekolo (*Ko sem bil majhen, sem to jedel. Mama je rekla, naj ne. Jaz sem full/veliko (po)jedel. Am, am. Peklo me je*). Premik zornega kota ni izražen oz. opažen pri vzburljanju čustev s prav tako pogostim opisovanjem izmišljenega stanja v aktualnem trenutku:

- Ne molam imiti, nimam ok, nimam oke, nimam ok. Ne molam oditi, nimam og, oge. Ne molam še tečiti, nimam og, ne molam tečiti (*Ne morem prijeti, nimam rok, nimam roke, nimam rok. Ne morem hoditi, nimam nog, noge. Ne morem več teči, nimam nog, ne morem teči*);
- Nimam oke, nimam ok, nimam oke (*Nimam roke, nimam rok, nimam roke*).

Pravkar navedeni primeri poudarjajo vlogo domišljije, ki le-te primere poveže z zgoraj že navedenim primerom rabe drugoosebnega zaimka: Pošo neso si ... (*Pošto sem prinesel ...*).

Drugoosebni zaimek otrok torej uporablja ali kot sredstvo za objektivno poročevalsko distanciranje od lastnih resničnih pravkar preteklih dejanj (npr. pri kuhanju) ali kot sredstvo za izražanje njegove neistovetnosti tukaj in zdaj z njim samim v davni (le po pripovedovanju poznani) preteklosti oz. njegove neistovetnosti z neko njegovo domišljijsko obliko samega sebe. Prvoosebno pripoved s prvoosebnim zaimkom, ki jo otroci pa tudi odrasli pogosteje zamenjajo s tretjeosebno z lastnim imenom, torej ta otrok (v omejenem obsegu) zamenja z drugoosebno pripovedjo in drugoosebnim zaimkom.

Otrokova raba drugoosebnih izrazov za izražanje samega sebe je omejena na poročanje o dejanjih, katerih vršilec (stavčni osebek) je otrok sam, s čimer je skladenjska oblika omejena na imenovalnik, ki pa je lahko izražen ali ne. Zaimek *ti* za izra-

žanje prve osebe je bil torej omejen le na imenovalniško obliko *ti*, v sklonski paradigmi se je namreč povezoval z oblikami *mene, meni* ... Ta dvojnost pa pravzaprav ni nič drugačna kot pri ustreznem prvoosebni zaimku *jaz*, ki ima prav tako kot tudi vsi ostali osebni zaimki v odvisnih sklonih nadomestno osnovo (*mene, meni* ...). Možno potrditev za tako interpretacijo lahko najdemo v primeru, ko tudi pri opisovanju daljnega preteklega dejanja v nasprotju s svojo osebkovo (imenovalniško) referenco, ki jo v teh primerih vedno izraža z drugo slovnično osebo (*ti*), svojo neimenovalniško referenco izrazi z ustreznim prvoosebni *mene* in ne drugoosebni *tebe*: Mali bil si, to papu si. Mama ekala še ne. Ti ul papu si. Papa, am am am. Mene je pekolo (*Ko sem bil majhen, sem to jedel. Mama je rekla, naj ne. Jaz sem full veliko (po)jedel. Am, am. Peklo me je*)).

::Izrazna podoba in (ne)izraženost pomožnega glagola in imenovalniške oblike za prvo osebo ednine

Pri obravnavi izražanja preteklosti je treba opozoriti tudi na vpliv izrazne podobe pomožnega glagola *biti* za tvorbo glagolskih oblik. Pomožni glagol kot del pretekliških zloženih glagolskih oblik polnopomenskih glagolov v otrokovem govoru pogosto ni izražen (npr. Nič notal, se edo (*Nič ni noter, vse sem pojedel*), Malo tudi sulo (*Malo se je tudi posulo*)).³³ Tako okrnjena glagolska oblika ne izraža osebe. V komunikaciji otroka le z mamo (ali potencialno z drugim posameznikom ženskega spola), do dvumnosti kljub temu ne prihaja, saj je referent (otrok ali njegova mama) ugotovljiv iz slovničnega spola opisnega deležnika.

Poudariti je treba, da otrok pomožnega glagola *biti* za prvo osebo ednine (*sem*) pri starosti tri leta na izrazni ravni še ni uporabljal. Nasprotno je vez v oblikah za prihodnjik izražal vedno in pogosto tudi umestil ustrezno (npr. Malo bom pel (*Malo bom pel*), To bova miva tavela (*To bova midva sestavljala*), Si bojo šali (*Vsi bojo dišali*), Ne bom tebi šo (*Ne bom šel k tebi*), Ti ne boš ete papu (*Ti ne boš špagetov papalljedel*)).³⁴ Z izražanjem glagolske vezi za prihodnjik je ohranjal razliko med ube-

³³ Za izraženi pomožni glagol *biti*, ko je le-ta del pretekliških zloženih glagolskih oblik polnopomenskih glagolov, je v otrokovem govoru značilna tudi neustrezna stalna stava (npr. To Až je neso (*To je Matjaz prinesel*), En meni dol je padu (*En mi je dol padel*), Mali bil, to papu si (*Ko sem bil majhen, sem to papalljedel*), Kaj delili so? (*Kaj so delali?*), Id, idu si? (*Vid, si vidi?*), Do ugo je dol? (*Kdo je vrgel dol?*)). Prav tako pomožnega glagola *biti* tudi v vlogi vezi ob povedkovem določilu otrok večinoma ne izrazi (npr. Kaj tu not?, Nič notal, ... (*Kaj je tu notri?, Nič ni notri, ...*)). Izražena večinoma neustrezno postavlja čisto na konec stavka (npr. To moja noga je (*To je moja noga*), To tak noži so (*To so taki noži*), Tiso obe je bilo (*Tisto je bilo narobe*), Va tule notal sa (*Dva sta tu notri*)). Poleg stave na koncu stavka redko uporablja tudi nezaznamovano stalno stavo za prvim stavčnim členom (*To je moje (To je moje)*) in poudarjeno umestitev na začetek stavka (*Je mosi ev (Morski lev je)*). Postavitev čisto na konec stavka je skoraj izključna v vprašalnih stavkih (*Kaj tu je? (Kaj je to?), Do to so? (Kdo so to?), Do to je bil? (Kdo je bil to?)*)).

³⁴ V vprašalnih stavkih je vez velikokrat umestil napačno (*Do to bo eko? (Kdo bo to rekel?)*, *Ka ata bo eko? (Kaj bo rekel ata?)*, *Kaj tu se bomo dali notal? Kaj tu se notal bomo dali? (Kaj se bomo dali tu noter?)*). Po analogiji z oblikami za polnopomenske glagole in s pretekliškimi oblikami glagola *biti* je pri polnopomenskem glagolu *biti* morda že pri starosti tri leta tvoril neustrezno zloženo obliko z vezjo in opisnim deležnikom (dokumentirani so le primeri pri višji starosti, npr. Boš pa bil zmagevalec (*Boš pa zmogovalec*)).

sedovanjem preteklosti in prihodnosti glagolskih dejanj. Do oblikovne prekrivnosti in posledične dvoumnosti pa je v prihajalo v sicer redkih primerih, ko ni izrazil vezi in glagolskih oblikah za tvorbo pogojnika (Meko bi pil. Meko pil (*Mleko bi pil*)).

V slovenščini je oblika glagolske vezi za tvorbo pogojnika nespremenljiva (*bi*) in za tvorbo prihodnjika izjemno enotna (*bo-* in sedanjiška končnica), za oboje je značilen artikulacijsko nezahteven vzglasni glas [b]. Nasprotno je vez za preteklik na izrazni ravni bolj spremenljiva, in sicer najbolj prav pri edninskih oblikah (*sem, si, je*), kar omogoča/povzroča razlike pri rabi oz. usvajanju oblik za različne slovnične osebe. Drugo pojasnilo so lahko tudi otrokove artikulacijske težave – morda se je prvoosebni [səm] bolj kot drugim oblikam vezi izogibal prav zaradi polglasnika, le-tega je v govoru namreč praviloma zamenjeval z glasom [u] (npr. [pus] (*pes*), pri višji starosti tako tudi: [sum] (*sem*, pomožni glagol biti)). Če je torej vez pri pretekliku v otrokovem sistemu zaradi pogoste omejenosti na komunikacijo le z lastno mamo (enako bi lahko veljalo tudi za komunikacijo s kakšno drugo žensko) neobvezna (referenta sta enoznačno določljiva po slovničnem spolu opisnega deležnika,³⁵ v otrokovem govoru se glagolski obliki za prihodnjik in preteklik ločita glede izražnosti oz. neizražnosti glagolske vezi), jo bo izpustil predvsem v primerih, ki mu delajo težave.

Za otroka artikulacijsko zahteven polglasnik vsebuje tudi za govor otrokove mame značilna reducirana oblika prvoosebnega zaimka (*jaz* > [jəs], [jəst]), kar je prav tako lahko razlog za izogibanje tej besedi oz. za njeno zamenjavo. Ko otrok začne izražati prvoosebni zaimek, se tej reducirani, čeprav pogosteje slišani obliki sprva izogiba in cilja na njegovo nereducirano obliko (*az* (*jaz*)), pri čemer vzglasni so-glasnik izpusti.

::Zamenjava občnega imena z lastnim

Zamenjava izraza *mama* z *Ana* je bila hipna in zavedna. Otrokova mama se spominja njegovega pogleda, usmerjenega vanjo, ko jo je nekega dne, čeprav ne prvič, njen oče poklical »Ana«. Od tistega trenutka dalje je otrok dolgo ni več imenoval *mama*, temveč le *Ana*. V nasprotju s hipno spremembo *mama* > *Ana* je bilo navajanje otroka na ponovno uporabo besede *mama* dolgotrajno in s strani otroka zelo obotavljivo, čeprav se je otroka na ustrezno oz. zaželeno občno poimenovanje opozarjalo že hitro po prvih zamenjavah. Po uvedbi zamenjave *mama* > *Ana* je otrok lastno ime *Ana* sprva uporabljal le referencialno pri nanašanju na svojo mamo, čez čas pa ga je začel uporabljati kot občno ime za denotativni pomen MAMA; torej ne *Ana*, temveč *ana*. Ob prvih primerih uporabe lastnega imena *Ana* za obče ime MAMA (npr. za mater pri živilih) je otrok svoje bližnje precej šokiral, saj je bila vsem njemu bližnjim že mesece znana njegova opazna izključna raba lastnega imena njegove mame za nanašanje na (do tedaj) le njegovo mamo Ano. Zaznamovana menjava pragmatične rabe občnega

³⁵ Opisni deležnik poleg slovničnega spola izraža tudi slovnično število.

in lastnega imena ob sicer ustreznem nanašanju je prešla v objektivno neustrezno slovarsko spremembo občnega imena (*mama* > *ana*).

Izraz *ana* mogoče lahko interpretiramo ob pomoči otrokove pri starosti štiri leta dokumentirane enkratne zamenjave občnega imena z lastnim za poimenovanje očeta (Kje je moj anti? Andi? (*Kje je moj Anti? Andi?* – otrokovemu očetu je ime Andrej, skrajšano Andi),³⁶ ki sledi pogovoru otroka in njegove mame o imenih njegovih sorodnikov. Pri interpretaciji besed *ana* in *anti* ne smemo izključiti možnosti, da sploh ne gre za pomensko spremembo oz. občno-lastnoimensko zamenjavo, temveč le za nerazumevanje in posledično napako na izrazni ravni, kjer je tudi sicer otrok imel kar precej težav. Izrazni podobi [ata] in [andi] oz. še bolj [anti]³⁷ sta zelo podobni. Če pa upoštevamo, da je otrok občasno uporabljal tudi (ljubkovalno) varianto *ati* [ati],³⁸ je podobnost med izrazno podobo občega in lastnega imena njegovega očeta še večja. Zelo primerljivi sta tudi izrazni podobi [mama] in [ana] – tako kot je otrok pri starosti tri leta sočasno poleg [ata] še vedno pogosto artikuliral tudi [tata] (pravzaprav [tata] kronološko pred [ata]), je otrok sicer izjemoma (ali vsaj zelo redko) *ana* artikuliral tudi [nana],³⁹ kar pa je že zelo blizu niza [mama].⁴⁰ Po taki interpretaciji lahko zapišemo naslednje: *andi* = *ata* in *ana* = *mama*, kot da sta *andi* oz. *ana* le ena od številnih v otrokovem govoru možnih izgovornih različic iste besede:

[tata] ≈ [ata] ≈ ([ati]) ≈ [anti] ≈ [andi]

[mama] ≈ [nana] ≈ [ana] (≈ [mami] ≈ [ami])⁴¹

V dokumentiranem govoru pri starosti tri leta rabe izraza *ana* kot občnega imena za katerokoli oz. kakršno koli mamo ni najti, najti pa je nekaj primerov rabe izraza *ana* oz. *nana*, ko je referent njegova lastna mama. Toda med njimi je le en primer nezvalniške rabe, samo v tem primeru rabe izraza *ana* namreč naslovnik ni prav otrokova mama, tako da o njej lahko govori kot o tretji osebi ((Ana otala (*je hote-*

³⁶ Raba svojilnega zaimka pred lastnim imenom ni nevtralna, lastna imena se namreč ne povezujejo s kakršnimikoli prilastki. Primerljivo zaznamovana je raba osebnih lastnih imen v množini, čeprav je seveda prav tako mogoča.

³⁷ Fonološki proces odzvenevanja [d] > [t].

³⁸ Varianta *ati* na posnetkih sicer ni dokumentirana, po vedenju staršev je že bila v rabi pri starosti štiri leta. Pri starosti tri leta in pol je dokumentirana (ljubkovalna) varianta *mami*, ki jo je po vedenju staršev otrok občasno artikuliral tudi z onemitvijo vzglasnega samoglasnika, tj. *ami*.

³⁹ Vstavljanje proteze pred vzglasnim samoglasnikom oblikuje univerzalno osnovno obliko zloga CV (samoglasnik, ki ga uvaja soglasnik).

⁴⁰ Otrok nosnikov [m] in [n] v govoru sicer ni zamenjeval, čeprav je pri starosti tri leta dokumentirana slučajno napačno izgovorjena, a nekajkrat zaporedoma ponovljena beseda *prinesel* kot [mess].

⁴¹ Za ilustracijo, kako težko je ugotoviti, na katere posamezne besede otrok cilja, čeprav naslovnik (predvsem otrokovi bližnji) lahko razume smisel in namen otrokovega izreka (izrečenega stavka oz. povedi), naj navedemo še primer omejene neustrezne produkcije edninskega drugoosebnega zaimka pri mlajši sestri obravnavanega otroka, katere razvoj govora je bil sicer tipičen ali celo napreden. V določenem obdobju (približno mesec, dva) je drugoosebni zaimek, ko se je le-ta nanašal na njeno mamo, le v orodniku (*Ijaz bi šlal s tabo*) izražala z orodniško obliko prvoosebnega zaimka (*Ijaz bi šlal z mamo*), ki pa je na izrazni ravni zelo podobna orodniški obliki samostalniškega poimenovanja te ogovorjene osebe (*Ijaz bi šlal z mamo*). Neknjžižna zamenjava drugoosebnega nagovora (pogosto tudi prvoosebnega govora) s samostalniškim tretjeosebним nanašanjem je za pogovor z otroki sicer pri nekaterih starših značilna, vendar ne za govor staršev v tej družini.

la)). V vseh drugih dokumentiranih primerih gre za zvalniško rabo, tj. drugoosebno naslavljanje lastne mame (Na, nana! (*nalizvoli*), Dijo, ana! (*adijo*), A lahko tikaš, ana? (*se lahko dotakneš*), Ne ti, ana!, Še ti, ana!, Ilec Samo je, ana? (*je (že) Gasilec Samo*), Ana, je čaj? To je, ana, oj, ta beli!, Ana, kaj deleš? (*je že čaj; to je beli čaj; kaj delaš*), Pazi, ana! Pazi, pazi, ana! Peče, ana!, Ta nož abiš, ana! Ta nož, ana, abiš! (*pazi; peče; ta nož rabiš*)).

Pri nanašanju na lastno mamo je v otrokovem govoru izraz *ana* v dokumentiranem gradivu omejen izključno le na imenovalnik. V običajni komunikaciji z lastno mamo⁴² je ta izraz mogoč le kot zvalniški pristavek, stavčnočlensko je otrok uporabljal drugoosebni zaimek *ti* v ustreznem sklonu (Ti boš ezala (*Ti se boš urezala*), Ne bom tebi šo (*Ne bom k tebi šel*)).⁴³ V dokumentirani komunikaciji s kom drugim je otrok svojo mamo z izrazom *ana* poimenoval le enkrat (Ana otala (*je hotela*)). O nezvalniški rabi izraza *ana* je na podlagi dokumentiranega otrokovega govora mogoče reči le, da ga je najti prav tako le v imenovalniški rabi v vlogi stavčnega osebkka. Toda v vlogi osebkka otrok uporabi tudi občno ime *mama* (Mama ekala še ne (*Mama je rekla, naj ne*)), ki ni omejeno le na imenovalniško obliko (To je mame (*To je od mame*)) in prav tako lahko izjemoma nastopi v zvalniškem pristavku (Še aziti, mama! (*Še pokazati, mama!*)).

Le en dokumentiran primer zvalniške rabe občnega imena *mama*⁴⁴ kaže na prevlado izraza *ana* v zvalniški rabi, kot da gre pri izrazu *ana* za neke vrste drugoosebnemu zaimku vzporeden deiktični izraz (*ti/ana*), ki je mogoč le v primeru ogovarjanja poimenovanega »tukaj in zdaj«. ⁴⁵ Dodatna potrditev taki hipotezi je en od dokumentiranih primerov uporabe občnega imena *mama* namesto ustreznega drugoosebnega zaimka za v pogovoru sodelujočo osebo pri opisovanju daljne preteklosti, za kar je značilno tudi otrokovo poimenovanje sebe s *ti*: Mali bil si, to papu si. Mama ekala še ne. Ti ul papu si. Papa, am am am. Mene je peklo (*Ko sem bil majhen, sem to jedel. Ti si rekla, naj ne. Jaz sem full/veliko (po)jedel. Am, am. Peklo me je*). Poseben vpliv časovne (in prostorske) oddaljenosti na izbiro jezikovnega izraza se tako kaže v paradigmatškem izboru izrazov tako za nanašanje na sebe/govorečega kot tudi (potencialno)⁴⁶ na lastno mamo/ogovorjenega. Otrok sebe in svojo mamo torej poimenuje v odvisnosti od prostorsko-časovne oddaljenosti ali (ne)resničnosti izrečenega:

⁴² V dokumentiranem gradivu je ta komunikacija tudi sicer prevladujoča.

⁴³ Tudi primerov rabe drugoosebnega zaimka *ti* za ogovorjenega je v komunikaciji otroka malo, a ker je raba ustrezna, morda za interpretacijo kljub temu dovolj.

⁴⁴ Pri nanašanju na očeta otrok v zvalniških pristavkih lastnega imena nikoli ne uporabi, primeri zvalniške rabe občnega imena *tata* oz. *ata* pa so tudi v dokumentiranem gradivu pogosti.

⁴⁵ Tudi v predhodno že navedenem primeru izraza *ana* v osebkovi vlogi (Ana otala (*je hotela*)), je bila njegova mama »na dosegu roke«.

⁴⁶ V drugem zelo primerljivem dokumentiranem primeru uporabi nevtralni izraz, tj. zaimek *ti*: Do to ad moko papa? Mali bil si, moko papu si. Mali bil si, moko si papu, am am am! Ti ne ekala si! Ti ul papu si. (*Kdo rad je moko? Ko sem bil majhen, sem jedel moko. ... Ti si rekla, naj ne! Jaz sem je full/veliko (po)jedel.*)

- resnično tukaj zdaj: prvoosebni izrazi za sebe in drugoosebni izrazi ter »lastno« ime *ana* za mamo;
- izmišljeno/oddaljeno/poročano: drugoosebni izrazi za sebe in občno ime *mama* za mamo.

Glede na to, da je bila zaradi izrazne podobnosti predstavljena možnost istovetnega besed *mama* in *Ana*, je treba vsaj omeniti tudi podobnost izrazne podobe lastnega imena *Ana* in tretjeosebnega zaimka *ona*. Le-tega je v dokumentiranem otrokovem govoru pri tej starosti tudi (že) najti (Tudi ona piči (*Tudi ona piči*)), a se ne nanaša na njegovo mamo. Kot vsi osebni zaimki ima tudi le-ta v svoji paradigmi v odvisnih sklonih nadomestno osnovo (*ona : nje, njej ...*). Ob tem je treba omeniti še, da je otrok v govoru (vsaj) svojega dedka (od katerega je tudi prevzel rabo osebnega lastnega imena za poimenovanje svoje mame!) morda slišal narečno obliko zaimka *ona*, tj. prav [ana].⁴⁷ Seveda se je v narečno obarvanem govoru otrokovega dedka (ali koga drugega) ta zaimek lahko kdaj nanašal tudi prav na njegovo mamo.

Ne glede na to, kakšno je bilo v resnici otrokovo prvo razumevanje besede z izrazno podobo [ana], je na njeno paradigmatsko omejitvev na imenovalnik gotovo vplivala struktura paradigem osebnih zaimkov: vsak zaimek ima dve različni osnovi, eno za imenovalnik, drugo za odvisne sklone. Otrokova sklonska paradigma besede *ana*, katere referent je njegova mama Ana oz. ima denotativni pomen *mama*, je torej zelo podobna paradigmi zaimka *ti*, ko je referent on sam: izrazni podobi *ana* in *ti* sta omejeni na imenovalnik,⁴⁸ v odvisnih sklonih je ustrezno občno ime oz. ustrezna nadomestna oblika prvoosebnega zaimka (*mam-* oz. *men-*).

::SKLEP

Otrokovo izražanje sebe (govorečega) z drugo osebo nosi informacijo o (ne)sporni resničnosti njegovih dejanj. Drugo slovnično osebo otrok uporabi predvsem za potencialno resničnost, ko gre za njegova časovno zelo oddaljena ali domišljajska dejanja, vendar tudi nasprotno: v želji biti objektivni se z drugo slovnično osebo distancira od svojih pravkar preteklih dejanj in jih tako poda kot bolj nesporno resnične. Pomenljivo je, da je distanciranje od lastnih dejanj izraženo prav s posebno rabo slovnične kategorije osebe. Otrok predvidljivo izkoristi drugo in ne npr. tretjo slovnično osebo, saj je v sicer prevladujoči diadni komunikaciji le otroka in enega odraslega, predvsem mame, le-ta najpogostejša in se praviloma nanaša prav nanj. Ker otrokova mama v komunikaciji z otrokom njega samega ne naslavlja neustrezno s tretjeosebni oblikami, tudi otrok takega načina ne more imitirati.

⁴⁷ Otrok je bil skoraj vsak mesec s starši za konec tedna na obisku pri starih starših v Tolminu, sicer pa živi v okolici Ljubljane, kjer narečnega akanja ni.

⁴⁸ Pri starosti tri leta je v primerih imenovalnika za navedeno nanašanje oz. denotativni pomen uporabljal tudi izraza *mama* in *jaz*.

Zaimkovno zamenjavo pri tem otroku lahko pojasnimo s hipotezo večfunkcionalnosti zaimkovne rabe, ki omogoča izražanje različnih perspektiv. Seveda zaimkovna zamenjava tudi pri tem otroku zelo verjetno izhaja iz sprva le dobesednega ponavljanja slišane (nereferencialnega imitiranja) in pomenske zmede zaradi nezumevanja izražanja govornih vlog. Mogoče je pri nižji starosti neustrezno izražanje sebe bilo pogostejše v primerih kompleksno zgrajenih povedi in tako odražalo oteženo procesiranje zaimkov, vendar za dokumentirani govor pri starosti tri leta to zagotovo ne velja.

Na možnosti ohranjanja zaimkovne zamenjave do nekaj mesecev višje starosti, kot je to opaženo npr. za angleško govoreče otroke, zelo verjetno vpliva slovnična struktura slovenščine in tudi slovenske pragmatične navade oz. pragmatične navade v jeziku otrokovega (ožjega) okolja. Ohranjanje zaimkovne zamenjave do deloma višje starosti je bilo npr. opaženo tudi pri otroku, ki je usvajal ukrajinščino, v kateri tako kot v slovenščini izražnost osebkca ni obvezna, saj je razvidna iz glagolske oblike v povedku; enako kot v slovenščini tudi v ukrajinščini izražanje zaimkov v vlogi osebkca služi poudarjanju osebkca, res pa je tudi, da je v neformalnih situacijah v obeh jezikih (zaimkovno) izražanje osebkca precej pogostejše oz. lahko tudi popolnoma nezaznamovano (Chumak-Horbatsch, 2003: 61). Drugače kot v konkretnem ukrajinskem primeru pa pri tukaj obravnavanem otroku zaimkovne zamenjave ne moremo povezati z jezikovno naprednostjo. Govorni razvoj pri otroku, predstavljenem v pričujočem besedilu, namreč ni bil ne zgoden ne hiter.

Pojavu dalj časa obstojne zaimkovne zamenjave je gotovo botrovalo to, da je bil otrok prvorojenec in tako deležen predvsem diadne komunikacije le dveh udeležencev. Na podlagi ugotovitev o precejšnjem genetskem vplivu na usvajanje jezika (Dionne, Dale, Boivin in Plomin, 2003: 394; Colledge idr., 2002: 749) in dejstvu, da je otrokov mlajši brat sebe dolgo časa poimenoval s tretjeosebim zaimkom *on* (prav tako omejeno le na osebek oz. imenovalniško obliko),⁴⁹ pa lahko obravnavano zaimkovno zamenjavo pripišemo tudi genetskemu vplivu.

Kot že omenjeno so na usvajanje zaimkov pa tudi lastnih imen vplivale tudi lastnosti slovenske pragmatične rabe. Veliko izkoriščanje možnosti neizražanja osebkca in v primerjavi z npr. ameriško rabo zelo redka raba zvalnikov imata gotovo velik vpliv. V jeziku okolja pogostejša raba zaimkov v odvisnih sklonih tako pojasni otrokovo vedno ustrezno rabo osebnega zaimka v neoosebkovi vlogi. Zaradi redke rabe zvalnikov oz. zaimkov ali osebnih lastnih imen v zvalniški vlogi, ki je v komunikaciji le dveh oseb pravzaprav nepotrebna, obravnavani otrok sebe nikoli ne poimenuje s svojim (pravim) lastnim imenom in zase v vlogi osebkca tudi dokaj redko uporabi (kakršenkoli) osebni zaimek.

⁴⁹ Zaimkovna zamenjava prvoosebnega zaimka s tretjeosebim je redkejša, a v strokovni literaturi prav tako že obravnavana, npr.: Morgenstern, A. (2012): »The self as other: Selfwords and pronominal reversals in language acquisition.« V: Lorda, C. U., in Zabalbeascoa, P., (ur.): *Spaces of polyphony*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, str. 62–65.

Gotovo so prevladujoča diadna komunikacija otroka le z lastno mamo in relativno redka pragmatična rabe zvalnikov v njegovem okolju ter za otroke tipično redke pogovore o lastni mami vplivali tudi na obstojnost njegove občno-lastnoimenske zamenjave. Na širitev referentov tega lastnega imena oz. na vzpostavitev denotativnega pomena *mama* in poobčnoimenjenje izraza *ana* je gotovo vplivala tendenca generaliziranja, ki je pri usvajanju jezika tendenci omejevanja (individualiziranja) predhodna. Kot edini razlog za predhodno otrokovo odločitev o rabi materinega lastnega imena namesto občnega imena pri naslavljanju nanjo pa se ponuja le vplivnost pomembne osebe, pri kateri je bila raba tega lastnega imena s strani otroka opažena, in seveda v literaturi ponujena razlaga, da se z lastnim imenom lahko pomenjuje zelo pomemben in z drugimi iste vrste nezamenljiv posamezen primer sicer občnoimensko že poznane vrste. Otrokovo za slovensko kulturo neobičajno rabo ustreznega lastnega imena namesto občnega so si njegovi starši sprva razlagali predvsem kot otrokov izraz (želene) moči, enakopravnosti ali večje bližine z lastno mamo, za slednje je najti potrditev tudi v dokumentiranem govoru. Vsekakor si je tako kot pri posebni rabi zaimka *ti* otrok jezik prikrojil po svoji meri oz. po svojih potrebah.

Deloma je na večje možnosti za občno-lastnoimensko in zaimkovno zamenjavo vplivala tudi nepomenska stran jezika, in sicer za otroka mogoče neupoštevanja vredna fonetična razlika med izraznima podobama občnega imena *mama* in lastnega imena *Ana* in dvojnost izraznih podob sklonске paradigme zaimka *ti* (nadomestna osnova v odvisnih sklonih: *tebe/tebi* ...). V dokumentiranem obdobju v odvisnih sklonih zamenjav ni bilo, neustrezno rabljena izraza sta bila omejena na imenovalniško obliko kot neke vrste okamenini.⁵⁰ Z zaimensko zamenjavo se je otrok tudi izognil zanj artikulacijsko težkemu polglasniku v (pomožnem) glagolu *biti* in v neknjižni obliki zaimka za prvo osebo ednine ([jə]s/[ə]st s[ə]m).

::LITERATURA

- Belanger, J., in Hall, D. G. (2006): "Learning proper names and count nouns: Evidence from 16- and 20-month-olds." V: *Journal of cognition and development*, 7 (1), str. 45–72.
- Chumak-Horbatsch, R. (2003): "You is I: Single-pronoun reversal in a ukrainian-speaking child: A case study." V: *Psychology of language and communication*, 7 (1), str. 57–76.
- Colledge, E., idr. (2002): "The structure of language abilities at 4 years: A twin study." V: *Developmental psychology*, 38 (5), str. 749–757.
- Dionne, G., Dale, P. S., Boivin, M., in Plomin, R. (2003): "Genetic evidence for bidirectional effects of early lexical and grammatical development." V: *Child development*, 74 (2), str. 394–412.
- Dobrova, G. (1999): "Personal names versus 1st person pronouns in self-reference of Russian children aged 1.4 – 3.0." V: Pinto, M. G., Veloso, J., in Maia, B. (ur.): *Psycholinguistics on the threshold of the year 2000: Proceedings of the 5th International Congress of the International Society of Applied Psycholinguistics*. Porto: Faculdade de Letras da Universidade do Porto, str. 293–296.

⁵⁰ Okamenina: »*Kar je kot ostanek iz davnih časov*«, Toporišič, J. (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 161.

Evans, K. E., in Demuth, K. (2012): "Individual differences in pronoun reversal: Evidence from two longitudinal case studies." V: *Journal of child language*, 39 (1), str. 162–191.

Goddard, C. (2010): "The natural semantic metalanguage approach." V: Heine, B., in Narrog, H. (ur.): *The Oxford handbook of linguistic analysis*. Oxford: Oxford University Press, str. 459–484.

Goddard, C. (2016): *Semantic primes*. Griffith University. Povzeto 2. marca 2016 s strani <https://www.griffith.edu.au/humanities-languages/school-languages-linguistics/research/natural-semantic-metalanguage-homepage/what-is-nsm/semantic-primes>.

Gold, K., in Scassellati, B. (2006): "Grounded pronoun learning and pronoun reversal." V: *6th International Conference on Development and Learning (ICDL 2006)*, Bloomington, str. [1–6]. Povzeto 2. marca 2016 s strani <http://www.cs.yale.edu/homes/scasz/papers/Gold-ICDL-06.pdf>.

Hall, D. G. (1994): "Semantic constraints on word learning: Proper names and adjectives." V: *Child development*, 65 (5), str. 1299–1317.

Hall, D. G. (1996): "Preschoolers' default assumptions about word meaning: proper names designate unique individuals." V: *Developmental psychology*, 32 (1), str. 177–186.

Hanks, P. (2006): "Proper names: Linguistic status." V: Brown, K. (ur.): *Encyclopedia of language and linguistics*, 2nd ed., vol. 10. Boston: Elsevier, str. 134–137.

Imai, M. (1999): "Constraint on word-learning constraints." V: *Japanese psychological research*, 41 (1), str. 5–20.

Jaswal, V. K., in Markman, E. M. (2001): "Learning proper and common names in inferential versus ostensive contexts." V: *Child development*, 72 (3), str. 768–786.

Lehrer A. (2006): "Proper names: Semantic aspect." V: Brown, K. (ur.): *Encyclopedia of language and linguistics*, 2nd ed., vol. 10. Boston: Elsevier, str. 141–145.

Morgenstern, A. (2012): "The self as other: Selfwords and pronominal reversals in language acquisition." V: Lorda, C. U., in Zabalbeascoa, P. (ur.): *Spaces of polyphony*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, str. 57–71.

Oshima-Takane, Y., Goodz, E., in Derevensky, J. L. (1996): "Birth order effects on early language development: Do secondborn children learn from overheard speech?" V: *Child development*, 67 (2), str. 621–634.

Ostler, T. (2014): "The significance of personal names for very young children." V: *Zero to Three*, 34 (3), str. 28–33.

Reimer, M. (2006): "Proper names: Philosophical aspects." V: Brown, K. (ur.): *Encyclopedia of language and linguistics*, 2nd ed., vol. 10. Boston: Elsevier, str. 137–141.

Rozendaal, M. I. (2008): *The acquisition of reference: a cross linguistic study* (PhD thesis). Amsterdam: Amsterdam Centre for language and communication.

Saxena, A. (2006): "Pronouns." V: Brown, K. (ur.): *Encyclopedia of language and linguistics*, 2nd ed., vol. 10. Boston: Elsevier, str. 131–133.

Shanker, S. (2001): "What children know when they know what a name is: The non-cartesian view of language acquisition." V: *Current anthropology*, 42 (4), str. 481–497, 511–513.

Sorrentino, C. M. (2001): "Children and adults represent proper names as referring to unique individuals." V: *Developmental science*, 4 (4), str. 399–407.

Šuster, D. (2000): "Lastno ime je togi označevalec [spremna beseda]." V: Kripke, S. A.: *Imenovanje in nujnost*. Ljubljana: Krtina, str. 123–142.

Toporišič, J. (1992): *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Toporišič, J., idr. (ur.) (2001): *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU in ZRC SAZU.

Žele, A. (2001): "O Slovenskem leksikalnem pomenoslovju: Predstavitev dela s slovarskega vidika." V: *Jezik in slovnica*, 47 (1/2), str. 53–57.